

DEĞİNİLEN BELGELER

- [1] Philippson, A., 1910 - 1915, Petermanns Mitt., Erg. H. 167, 172, 177, 180, 183, Gotha, 585 s.
- [2] Wilhelmy, H., 1958, Klimamorphologie der Massengesteine. Westermann, Braunschweig, 238 s.
- [3] Başarır, E., 1970, Ege Üniversitesi Fen Fakültesi İlimi

raporlar serisi no : 102., 42 s.

- [4] Alkanoglu, E., 1978, Geologisch - Petrographische und Geochemische Untersuchungen am Südostrand des Mendere Massivs in Westanatolien/Türkei. Doktora tezi, Bochum, 166 s.
- [5] Fairbridge, W.R., 1968, The Encyclopedia of Geomorphology. Reinhold Book Corporation, New York, 1295 s.

Mağmatik kayaç analizlerinin içermesi gereken bilgiler ve analiz sonuçlarının tutarlılığı

Coşkun UNAN ve Taylan LÜNEL ODTÜ Jeoloji Müh. Böl., Ankara.

Çeşitli bilim dallarında yapılan araştırmaların ve ilgili yayınların son otuz yıl içinde devamlı olarak artması, bilgi birikiminin önemli bir düzeye ulaşmasına neden olmuştur. Bu durumda herhangi bir konuda elde edilen verilerin kontrol edilmiş olarak, o konuyla ilgili araştırmacıların yararlanmasına sunulması önemli bir ilke olarak ortaya çıkmaktadır. Yerbilimlerinin önemli bir dalı olan Kayaç Kimyası'na ait veriler bu bakımdan gerek analizlerin sayısı ve gerekse bir tek analizin içerdığı bilgilerin çokluğu bakımından geometrik bir artış göstermiştir. Bu hızla artan kayaç analizleriyle baş edebilmek için, bilgi bankası çalışmalarına birçok ülkelerde 1960 yıllarında başlanılmış ve son on yıllık süreç içinde belirgin boyutlara ulaşmıştır.

Her tür kayaç analizlerini içeren yayınlardaki verilerin, gerekli tüm bilgileri sağlıklı bir şekilde vermesi önkoşul olup, bu nedenden araştırmacıların dikkatlerinin bazı noktalar üzerinde yoğunlaştırılması gereği ortaya çıkmıştır.

MAGMATİK KAYAÇ ANALİZLERİNİN DERLENMESİ VE KAYDER SİSTEMİ

Mağmatik* kayaç analizlerinin sayısal çokluğu, bunların öncelikle ele alınarak bilgi bankasına aktarılmasına neden olmuştur. Gerçekte metamorfik ve sedimanter kayaçların da sisteme alınması gerekmektedir. Her ikisindeki özel yapı, mineral içeriği ve tiplerin varlığı bilgi bankası yapısının çok ayrıntılı ve etraflı planlanmasına neden olacağından, başlangıçta çerçevenin dar tutulması daha uygun görülmüştür. Ayrıca metamorfik ve sedimanter kayaçlarda uzmanlaşmanın varlığı, kapsamı geniş tutulacak bir sistemde gurup çalışmasına gidilmesini gerekli kılmıştır. Bu bakımdan oluşturulan KAYDER sisteminde öncelikle mağmatik kayaçlar ele alınmış ve yürütülen çalışma daha önce başlatılan uluslararası IGBA (Igneous Base Collection of Geochemical Data) projesi ile paralel olarak yürütülmüştür. KAYDER sistemi Türkiye'deki mağmatik kayaç analizlerine ait yayınlanmış (yerli ve yabancı) bilgileri içermektedir [1, 2, 3, 4, 5]. Halen KAYDER sisteminde yaklaşık 1300 ana-

liz vardır [6]. Mağmatik bir kayaca ait olabilecek bilgilerin çok büyük bir yüzdesini, IGBA çalışma grubu tarafından [4] bilgilerin sisteme aktarılmasından önce doldurulan IGBA kodlama formlarında bulmak olasıdır.

Yayındaki bilginin kodlama formuna aktarılması, işlemin en kritik aşamasını oluşturmaktadır. Bu sırada gözlenen problemler ve zorluklar IGBA projesiyle ilgili bütün araştırmacılar tarafından her fırsatta dile getirilmektedir. Türkiye'deki kayaç analizlerinin bir kısmının yabancı araştırmacılar tarafından yapılmış olması ve yabancı dergilerde basılması, analizlerin bulunmasında zaman zaman zorluklar ortaya çıkarmıştır. Ancak sistemin meydana getirilmesi için, sekiz yılı aşkın bir süreç içinde analizlerin büyük bir çoğunluğu bir araya getirilmiş ve birçok önemli ve çoğunlukla yayınlarda bulunmayan bazı basit noktaların varlığının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece, kayaçları inceleyen kendi meslekdaşlarımızla diğerlerinin çalışmalarını yakından değerlendirmek ve karşılaştırmalı bir irdelemesini yapmak olanağı doğmuştur.

TEMEL BİLGİLER

KAYDER sisteminde de kullanılan IGBA kodlama formu incelendiği zaman, kayaç kimyası ve özellikleriyle ilgili temel bilgilerin neler olması gerektiği anlaşılacağı gibi (Şekil 1) bu temel bilgilerin sıralanmasıyla yayınlarda saptanan eksiklikler de ortaya çıkacaktır. Ayrıca kayacın kimyasal analizinin sağlıklı olmasını kontrol etmek bakımından temel element oksit yüzdelерinin değişimi ve aralarındaki bağıntılara da değinilecektir. Bunlar :

1. **Kayaç adı** : Genellikle yayınlarda bulunan bir bilgidir, ancak adının saptanmasında petrografik ve mikroskopik özelliklerin yanısıra, kimyasal analiz neticelerinin de gözönünde tutulması ve eğer yapılmışsa adlandırmanın veya NIGLI ve CIPW normlarına dayandırılması yerinde olacaktır. Çoğu yayınlarda, bunların özellikle son yıllara ait olanlarında, bu konunun dikkate alındığı gözlenmektedir. Bu bakımdan Çizelge 1 en yaygın olarak incelenen kayaçlara ait DI, FI, AI ve MI indeksleri göz önünde tutularak hazırlanmıştır [7]. Ancak, bundan evvel ilk başvurulacak AQPF diyagramları olmalıdır [8].

* Mağmatik terimi bu yayında «Igneous» teriminin eş anlamı olarak kullanılmıştır.

KAYAÇ ADI :

KATKI SAHİBİNİN ADI :

ENLEM :

KATKI NO :

KONUM

BOYLAM :

JEOLJİK ÜNİTE :

NUMUNE NO :

REFERANS NO :

ESAS OKSİTLER

SiO ₂	TiO ₂	Al ₂ O ₃	Fe ₂ O ₃	FeO	MnO	MgO	CaO	Na ₂ O	K ₂ O	P ₂ O ₅	CO ₂	H ₂ O+	H ₂ O-	TOPLAM	KAY. No.

İZ ELEMENTLER :

	ELEMENT														
.. 1A	ELEMENT														
.. 1B	MİKTAR														
.. 1C	REFERANS														
.. 1D															
.. 2A	ELEMENT														
.. 2B	MİKTAR														
.. 2C	REFERANS														
.. 2D															
.. 2E															
.. 2F	ELEMENT														
.. 2G	MİKTAR														
.. 2H	REFERANS														
.. 2I															

YAŞ :

	STRATİGRAFİK	REFERANS NO :
.. 3A		
.. 3B		
.. 3C	ISOTOPIK VEYA FİZİKSEL	
.. 3D		
.. 3E	SENE	
.. 3F	METHOD	
.. 3G	METERYAL	
.. 3H	REF. NO.	
.. 3I		

.. 4A	PETROGRAFİK ÖZELLİKLER	BF PAHOEHOE	DU APLİTİK	FD MİKROPOİKİLİTİK
.. 4B	KAYAÇLARIN OLUŞUMU VE	BG PAKOLİT	DV BANDLI	FE MİKROPORFİRİTİK
.. 4C	ÇIKIŞ TIPLERİ	BH YASTIK LAV	DW İRİ TANELİ	FF MİKROKÜRESEL
.. 4D	AA BİLGİ VERİLMEMİŞ	BI BACA	DX ÇOK İNCE TANELİ	FG MİRMEKİTİK
.. 4E	AB AA	BJ TIKAÇ	DY KÜMELENMİŞ	FH OFİDİK
.. 4F	AC AGLOMERA	BK PLUTON	DZ CAMDAN KRİSTALLESMİŞ	FI ORBİKULAR
.. 4G	AD KÜL	BL PLUTONİK	EA ÇİFT KRİSTALLI	FJ PEGMATİTİK
.. 4H	AE KÜL AKINTISI	BM SÜNGERİMSİ	EB DOLERİTİK	FK PERLİTİK
.. 4I	AF BATOLİT	BN PİROKLASTİK	EC İDİYOMORFİK	FL FANEROKKRİSTALİN
	AG LAV BLOĞU	BO HALKA DAYK	ED EŞTANELİ	FM PİLOTAKSİTİK
	AH LAV BOMBASI	BP HALATIMSI LAV	EF MİKROSKOPİK TANELİ	FN TABAKALI
	AI BOSS	BQ SKORYA	EG İNCE TANELİ	FO POYİKİLİTİK
	AJ BRES	BR SEGREGASYON	EH CAMSİ	FP PORFİRİTİK
	AK HUNİ DAMAR	BS YATAY KATMAN	FI YAPRAKLAŞMIS	FQ SÜNGERİMSİ
	AL DİATREM	BT SPATER	EJ GLOMEROPORFİRİK	FR REKRİSTALİZE
	AM DAYK	BU STOK	EK GNAYSİK	FS ŞİSTOZ
	AN KEMER	BV YERÜSTÜ OLUŞUMU	EL GRANİTİK	FT SKORİ
	AÖ PÜSKÜRÜK	BW SUALTI OLUŞUMU	EM GRANOFİRİK	FU SERİEYT
	AP LAV AKINTISI	BX DENİZALTI OLUŞUMU	EN TANELİ	FV KÜRESEL
	AQ BRESLEŞMİŞ LAV AKINTISI	BY TEFRA	EO GRAFİK	FW SPİNİFEKS
	AR HİYOLOKLASTİK	BZ TÜF	EP TÜMKRİSTALLI	FX SUBOFİTİK
	AS HİPABİSAL	CA BRESLEŞMİŞ TÜF	EQ TÜMCAMSAL	FY TRAKİTİK
	AT İGNİMBRİT	CB DAMAR	ER CAMSAL	FZ VARIOLİTİK
	AU İNTRUSİF	CC VOLKANİK	ES CAMSAL İNTERSAL	GA BOŞLUKLU
	AV BRESLEŞMİŞ İNTRUSİF	CD VOLKANOKLASTİK	ET YARIKRİSTALİN	GB CAMSAL
	AW LAKOLİT	CE KAYNAKLANMIŞ TÜF	EU İNTERSERTAL	GC VİTROFİRİK
	AX LAPİLLİ	CF KSENOLİT	EV LAMPROFİRİK	GD KSENOKRİSTALLI
	AY LAV	DP DİĞERLERİ (EK NOTLAR)	EW ÇİZGİSEL	HY DİĞERLERİ (EK NOTLAR)
	AZ LAV GÖLÜ	YAPI, DOKU VE TANE	EX MASİF	ALTERASYON DERESESİ
	BA TABAKALI İNTRUZYON	BÜYÜKLÜĞÜ	EY ORTA TANELİ	IA BİLGİ VERİLMEMİŞ
	BB LAPOLİT	DQ BİLGİ VERİLMEMİŞ	EZ MİKROKRİSTALİN	IB ALTERE OLMAMIŞ
	BC BOYUN	DR AMİGDOLİTİK	FA MİKROGRAFİK	IC ALTERE OLMUS
	BD YAKICI KÜL	DS AFANİTİK	FB MİKROLİTİK	ID AZ
	BE NODÜL	DT APİRİK	FC MİKROPEGMATİTİK	IE ORTA

Kayaç adlarının saptanmasında ender olmakla birlikte bazen yeni bir kayaç isminin ortaya atıldığı görülmektedir. Gerçekten bulguların daha evvel bilinen kayaç özelliklerinden farklı olduğu durumlar ortaya çıkabilirse de genellikle literatürde yaygın olan kayaç adlarının kullanılması yerinde olacaktır, yoksa zaten zengin olan terminolojideki adların sayısının daha da artmasına neden olacaktır.

2. Konum : Araştırmacıların çalıştığı bölgenin, ve bilhassa toplanan örneklerin alındığı yerlerin enlemi ve boylamının kaydedilmesi çok önemli bir konu olup, yayınlarda kesinlikle bulunması gereken bilgilerdir. Ne yazık ki bazı yayınlarda bu bilgiler bulunmadığı gibi birçok durumlarda çalışılan bölgeye en yakın olan il ya da ilçe merkezinin bile işaret edilmediği bir olgudur. Buna karşın yayınlanan eserin giriş kısmında bir sayfaya sığacak bir bölge haritasının varlığı, bu harita üzerinde birer derecelik enlem ve boylamların işaret edilmesi ve örnek konumlarının aynı haritada işlenmiş olması, bu yayını değerlendiren araştırmacılara çok büyük bir kolaylık sağlayacaktır [9, Çizelge 1 ve 2].

Böylece örnek konumları büyük bir olasılıkla ± 0.1 derecelik hatanın altında kalınarak saptanabilecektir. Ayrıca, ve özellikle büyük ölçekli (1 : 25.000 ve daha büyük ölçekli) harita çalışmalarında, tanımlanan bir nirengi noktasından verilecek «polar» koordinatları, örneğin yerini daha sağlıklı bir şekilde belirleyecektir.

3. Örnek Numarası : Yayınların hemen hemen hepsinde bulunan bir bilgi türü olup, bilgi bankasının oluşturulmasında ve istenilen örneğe ait tüm bilgilerin elde edilmesi (data retrieval) işlemleri için kullanılmakta ve gerekli olmaktadır.

4. Kimyasal analiz : Herhangi bir tür kayaç ile ilgili petrolojik yayında kimyasal analizler temel bilgi olmaktadır. Özellikle temel oksitlerin kimyasal analizini içermiyen bir petrolojik yayının, bilimsel nitelik yönünden önemli bir eksikliği olacağı açıktır.

A. Temel oksitler : KAYDER kodlama formunda gösterildiği gibi 14 adet olup (Şekil 1) yayınlarda da bu sıra içinde verilmesi standartlaşma yönünden daha yararlıdır.

Bu parametrelerde eksiklikler olduğu gibi zaman zaman da yanlışlıkların yapıldığı gözlenmektedir. Bu bakımdan, $+H_2O$ 'nun 1000 - 1200°C de tesbit edilen su miktarı olduğu, ancak örnekte ayırım yapmaksızın uçucu madde tayini yapılmışsa bunun «ateşte kayıp» (LOI - Loss on Ignition) olarak adlandırılması ve yine $+H_2O$ olarak bir dip notu ile listeye alınması gerekir. $-H_2O$ ise 110°C de numunenin nem miktarı olup örneklerin kurutulduktan sonra analize alınması şeklinde uygulanan yöntemde, $-H_2O$ tayininden söz edilmesi gereksizdir. Demir analizinin, FeO, Fe₂O₃ veya toplam demir olarak belirtilmesi de kimyasal analizlerin değerlendirilmesini etkileyen önemli bir faktördür.

Analizi yapılmamış element için n.d. (not determined) ve analizi yapılmış ancak uygulanan yöntemin inceliğinin altında kalmış elementler için b.d. (below detection) kodları kullanılması yararlı olacaktır. Aksi takdirde sadece (—) işaretinin kullanılması durumun-

da ne anlama geleceğinin kestirilmesi mümkün olmamaktadır.

Temel oksitlerin toplamının %99.00 - 101.00 arasında olması genellikle kimyasal analizin kabul edilebilirlik sınırını oluşturmaktadır, ancak alt sınırın %99.5 olması da zaman zaman ileri sürülmektedir.

Kimyasal analizlerde kullanılan yöntemlerin (temel ve iz elementler) işaret edilmesi istenilen bir bilgidir ve rahatlıkla yayın içinde bir iki cümle ile anlatılabilir.

Temel oksitlerin saptanmasında kullanılan kimyasal yöntemlerin türüne bağlı olarak, veya elde olan veya olmayan hataların analizde bulunabilmesinin bir gereği olarak, toplamın kabul edilebilirlik sınırları içinde kalmasına rağmen, esas oksit yüzdelerindeki bazı oransal ilişkiler analizin doğruluğunu gölgelemektedir. Bu bakımdan aşağıda sıralanan basit testler gözönünde tutularak son bir kontrolün yapılması yararlı olacaktır [10].

- a. $Al_2O_3 > TiO_2$
- b. MgO veya $MnO > .20$ ise $MgO > MnO$ tür.
- c. $SiO_2 < 47$ ve $(Na_2O + K_2O) < 15$ ise $CaO > (Na_2O + K_2O)$ tür, $(Na_2O + K_2O) > 15$ ise geçerli değildir
- d. $47 < SiO_2 < 66$ ve $CaO > (Na_2O + K_2O)$ ise $MgO + FeO + Fe_2O_3 \geq 7$ dir.
- e. $47 < SiO_2 < 66$ ve $CaO \leq (Na_2O + K_2O)$ ise $MgO \leq 3.5$ dur.
- f. $SiO_2 \geq 66$ ise $CaO < (Na_2O + 0.4 \times K_2O)$
- g. $K_2O > Na_2O$ ve $SiO_2 > 50$ ise $FeO/Fe_2O_3 < 2.2$ dir.
- h. $K_2O > Na_2O$ ve $SiO_2 > 50$ ise $2.65 \times Al_2O_3 < SiO_2$ dir.
- i. $CO_2 (H_2O + H_2O^-)$ ise $SiO_2 < 40$ tür.
- k. $P_2O_5 > 0.4$ ve $CO_2 < 30$ ise $TiO_2 \geq 0.9$ dur.
- l. $FeO / (FeO + Fe_2O_3) + 0.003 SiO_2 + 0.025 (Na_2O + K_2O) > 0.8$ ise $FeO / (FeO + Fe_2O_3) + 0.003 SiO_2 + 0.025 (Na_2O + K_2O) < 1.1$ dir.
- m. $FeO / (FeO + Fe_2O_3) + 0.003 SiO_2 + 0.025 (Na_2O + K_2O) < 1.1$ ise $FeO / (FeO + Fe_2O_3) + 0.003 SiO_2 + 0.025 (Na_2O + K_2O) > 0.8$ dir.

Yukarıda sıralanan önkoşullara ait değerlerde zaman zaman bazı düzeltmeler gerekebilir ancak bu düzeltmelerin düşük düzeyde olacağı kesindir.

B. İz Elementler : Yayınlarda kesin olarak bulunması gereken bir bilgi türü olmamakla beraber, birkaç kritik (Cr - Ni - Co, Rb - Sr - Zr gibi) ve hatta ekonomik (Pb - Zn - Cu, Au - Ag gibi) değeri olabilecek iz elementlerin tayin edilmiş olması, yayınların içerik yönünden değerini artırmaktadır. Elementlerin değerlerinin ppm veya ppb olarak verilmesi standart olarak kabul edilmiştir ve özellikle kullandığımız IGBA kodlama formlarında; yayınlardaki oksit ve/veya % olarak verilen değerler element ve ppm olarak çevrilmektedir.

Bazı kayaç analizlerinde görülen parametreler arasındaki uyumsuzlukların nedenlerinin, saha gözlemleriyle veya kuramsal olarak açıklanması gerekli olacaktır. Mağma karışması, asimilasyon, ksenolit ve ksenokristal varlığı olasılıkları öncelikle gözönünde tutulmalıdır.

Çizelge 1 — Çeşitli kayaç tiplerine ait DI, FI, AI ve MI değerlerinin karşılaştırılması.

	Dif. Orta.	İndeksi Uzanim	Felsik Orta.	İndeksi Uzanim	Alkali Orta.	İndeksi Uzanim	Mafik Orta.	İndeksi Uzanim
Tinguayt	80	65 - 93	83	70 - 99	41	25 - 60	85	60 - 99
Fonolit	83	70 - 95	82	60 - 95	40	20 - 60	82	65 - 99
Lujavrit	65	50 - 80	89	75 - 99	33	15 - 45	87	60 - 90
Siyenit	74	65 - 93	74	25 - 99	49	10 - 85	77	45 - 99
Trakit	81	65 - 95	82	45 - 99	48	25 - 70	85	55 - 95
Granit	85	75 - 97	81	30 - 95	53	20 - 80	80	55 - 99
Riyolit	88	75 - 97	87	60 - 99	55	30 - 99	87	60 - 99
Ademelit	78	65 - 90	74	50 - 90	54	30 - 65	76	60 - 90
Granodiyorit	70	65 - 80	63	30 - 80	42	15 - 65	70	50 - 88
Riyodasit	72	65 - 85	65	40 - 85	45	25 - 60	67	50 - 95
Dasit	68	50 - 75	58	30 - 80	36	15 - 60	73	55 - 95
Tonalit	60	55 - 70	51	30 - 70	33	5 - 60	67	50 - 78
Diyorit	51	25 - 70	45	5 - 70	33	1 - 55	67	45 - 85
Andesit	51	30 - 60	43	10 - 70	32	1 - 50	69	50 - 85
Monzonit	70	50 - 80	65	30 - 90	52	30 - 70	71	55 - 85
Latit	68	45 - 75	64	35 - 80	51	35 - 65	71	60 - 88
Mugeyarit	55	45 - 65	54	35 - 70	34	15 - 50	77	60 - 85
Trakibazalt	47	30 - 55	45	35 - 75	39	15 - 55	66	45 - 80
Havayit	43	35 - 55	41	25 - 65	28	10 - 37	69	55 - 80
Gabro	26	15 - 35	26	1 - 55	28	1 - 65	58	25 - 80
Norit	23	15 - 30	23	1 - 50	24	1 - 50	52	25 - 75
Dolerit	29		27	5 - 60	29	1 - 70	59	40 - 80
Diyabaz	31		30	1 - 55	25	1 - 60	64	40 - 85
Trakiandezit	64		60	30 - 90	43	25 - 70	72	50 - 90
Bazalt	31	15 - 40	24	3 - 60	27	1 - 65	62	35 - 85
Toleyit	25	15 - 35	21	5 - 40	15	0 - 35	61	45 - 80
Bazanit	34		35	10 - 45	36	1 - 70	57	40 - 75
Nefelinit	38	15 - 40	41	20 - 50	42	20 - 60	65	30 - 80
Tephirit	48	35 - 60	47	25 - 65	55	20 - 80	67	50 - 80
Anortozit	29	20 - 35	23	1 - 45	17	1 - 35	59	35 - 85
Dünit	2	0 - 8	22	1 - 25	29	1 - 30	25	10 - 45
Piroksenit	12	3 - 20	10	1 - 35	41	1 - 99	42	15 - 65
Lerzolit	6	3 - 15	13	1 - 35	31	1 - 75	29	10 - 45
Peridotit	6	3 - 15	14	1 - 20	41	1 - 75	25	5 - 50
Harzburgit	3		13	1 - 20	31	1 - 75	26	10 - 40
Vebsterit	10		12	1 - 35	33	1 - 99	38	15 - 65

Differansiyasyon indeksi (D) : $q+or+ab+ne+luc+ks$

Felsik indeksi (FI) : $((Na_2O+K_2O) \times 100 / (Na_2O+K_2O+CaO))$

Alkali indeksi (AI) : $(K_2O \times 100) / (K_2O+Na_2O)$

Mafik indeksi (MI) : $(- (FeO+Fe_2O_3) \times 100 / (FeO+Fe_2O_3+MgO))$

5. Yaş tayini : Son yıllarda yayınlanan kayaç analizleri genellikle yaş bilgilerini de içermektedir. Bu arada bir kayacın yaş tayini ve kimyasal analizinin ve petrografik özelliklerinin değişik birkaç yayında yer aldığı görülmüştür.

Fiziksel yaş tayiniyle birlikte, birimin jeolojik gözlemlere dayanan stratigrafik görelî yaşının da verilmesinin yararlı olacağı açıktır ve kayaca ait kronolojik bilgileri bir bütün haline getirmektedir. İzotopik yaş tayini ile ilgili bilgiler içinde, kullanılan analiz yönteminin ve incelenen mineralin (veya tüm kayacın) belirtilmesi gerekli olup, sonuçlar milyon sene olarak (m.y.) olarak verilmelidir.

6. Petrografik özellikler : Öncelikle bu özelliklerin, a) Kayaçların oluşumu, çıkış ve yerleşim durumu, fotoğraflarla hemen hemen bütün yayınlarda bulu-

b) Yapı, doku ve tane büyüklüğü ve c) Alterasyon varsa tür olarak tanımı gereklidir. Özellikle ortak özellikleri olan bir grup analiz için birkaç cümleye sığacak petrokimyasal ilişkilerin önemini ve yayına konma gereğini, araştıracının bizzat kendisinin değerlendirmesi gerekmektedir. Çalışılan kayaçların değişik tipleri kapsamaması durumunda, bu konuyla ilgili olarak verilecek bilgilerin yayında çok yer tutacağı düşünülebilir. Bu durumlarda, bu bilgilerin mineral içeriği ile birlikte yayının ekinde toplanması da iyi bir çözüm olarak gözükmektedir. Böylece konunun ayrıntılarına girmek isteyenlerin yararlanacağı bilgiler yayının sonunda da yer alacaktır.

7. Mineral içeriği : Özellikle ince kesit tanımı yapılmış çalışmalarda, gerek anlatım içinde ve gerekse nan bir bilgidir. Diğer taraftan modal analiz yapılan

çalışmalarda minerallere ait bu bilgileri bütünleştirmektedir.

Mineraller arasında özellikle plajiyoklasların optik (veya kimyasal) tayin neticelerinin belirtilmesi her zaman istenen ve aranan bir bilgidir. Ayrıca piroksen, amfibol, olivin, ve opak minerallerin bileşiminin hiç olmazsa optik metodlarla yaklaşık olarak saptanması minerallere ait bilgilerin en önemli kısmını oluşturacaktır.

B. Ek Bilgiler : Yukarıda söz konusu olan temel bilgiler dışında yayını kullanan araştırmacılara yararlı olabileceği düşünülerek bazı ek bilgilerin de yayına konulması gerekebilir. Bunlar örneğin minerallerin fiziksel özellikleri, analiz yöntemleri hakkında ayrıntılı bilgiler, petrolojik parametreler, (özellikle CIPW veya NIGGLI normları ve mineral içeriği) gibi bilgiler olabilir. IGBA kodlama formunda bu tip ek bilgiler çok yer tutacağı için ayrıntılı olarak forma aktarılması düşünülmemiş ancak varlıklarını belirtmesi ile yetinilmiştir.

SONUÇLAR

Petrolojik araştırma ürünü her yayında, çalışılan kayaçların kimyasal analizlerinin yapılması zorunlu görülmektedir. Kimyasal analizlerde 14 temel oksit ayrı ayrı yer almalıdır. Temel oksitler arasındaki ilişkiler gözden geçirilmeli tutarsızlıkların nedenleri araştırılıp belirtilmelidir. Temel oksitlerden hesaplanacak CIPW veya Nigglı normları yayında ayrıca belirtilmeli ve kayaca isim verilirken bu veriler gözönünde tutulmalıdır.

Son zamanlarda yapılan petrolojik yayınlarda temel oksitlerin yanı sıra bazı iz elementlerin jeokimyasına da önemle yer verildiği görülmektedir. Ülkemizdeki araştırmacıların da iz elementler konusuna yakın zamanlarda eğildikleri gözlenmekte ise de yapılan çalışmalar yeterli değildir. Mağma karakteri ve kayaçların kökeninin ayrıntılı bir şekilde araştırılması için çalışılan kayaçların iz element dağılımının bilinmesinde büyük yarar görülmektedir. KAYDER datasının hazırlanması sırasında petrolojik konularda araştırma yapanların büyük bir çoğunluğunun bazı önemli bil-

gileri çeşitli nedenlerden dolayı yayınlarına girmesini sağlayamadıkları gerçeği ortaya çıkmıştır. Bunda, kişisel değerlendirmenin söz konusu olabileceği gibi editörlerin de yayının son aşamasında etken olduğu da söylenebilir. Aynı zamanda bir kayacın çalışılmasında bazı bilgilerin yayının kapsamına alınmasının, o yayının bilimsellik özelliğini ve derecesini zedelediği veya azalttığı görüşü maalesef oldukça yaygındır. Halbuki yayının içereceği ayrıntılı bilgilerin tekrarlanmamak koşuluyla kısa, özlü ve sistematik olarak verilmesi bilimsellik derecesini zedelemesi bir yana, analiz neticelerini çeşitli yönden değerlendirecek kişilere yararlı olacağı kesindir. Bu konu aynı zamanda kayaçlara ait bilgi bankası oluşturan ve sayıları bir hayli yüksek olan araştırmacı gurubuna da çok büyük kolaylık ve yarar sağlayacaktır. Yayının son aşamasında editörlerin, bazı gerekli bilgilerin yayında yer alması için yol gösterici rol oynaması takdirle karşılanacaktır. Bu bakımdan editörlere düşen görev oldukça önemli ve sonuçta yararlı olacaktır. Sonuç olarak, konuyla ilgili yayınlardaki kayaç analizlerinin standart bir şekilde düzenlenmesini yönlendirmekte her bakımdan büyük yarar elde edilecektir.

DEĞİNİLEN BELGELER

- [1] Unan, C., ve Akın, K., 1978, II. Ulusal Bilişim Derneği Yayını, 4, 286 - 292.
- [2] Unan, C., 1979, Episodes, 1979, 3, s. 32.
- [3] Unan, C., 1979, TBTAJ Proj. no. MAG-DE-482, 1 Cilt, 85 s., 2. Cilt, 482 s.
- [4] Unan, C., 1980, VII. Bilimsel Kongresi tebliğ özetleri, s. 74.
- [5] Unan, C., 1982, TBTAJ Proj. no. MAG-560, 480 s.
- [6] Unan, C., 1983, Computer and Geoscience, 9, 4. (baskıda)
- [7] Stewart, D.C., 1982, Notes of Annual Meeting of IGBA, Washington DC.
- [8] Streckeisen, A., 1965, Geol. Rdsch., 55, 478 - 491.
- [9] Keller, J., Jung, d., Burgath, K. ve Wolff, F., 1977, Geol. Jb., 25, 37 - 117.
- [10] Stewart, D.C., Cummins, L.E. ve Frizado, J., 1983, Computer and Geoscience, 9, 4, (baskıda).

Narlıkuyu Dilek Mağarası :

Turizme açılmakta olan bir mağaranın öyküsü

Nuri GÜLDALI

Lütfi NAZİK

Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü Temel Araştırmalar Dairesi, Ankara.

Şükrü DERİCİ

Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü İnşaat Şubesi, Ankara.

Akdeniz kıyılarımızın güzel yerleşim yerlerinden Silifke ve Mersin arasında yolculuk yapanlar, Silifke'den 20 km uzaklıktaki şirin bir koyda yerleşmiş olan Narlıkuyu köyü içinden geçen bir yol sapağında sarı bir levha üzerinde «Dilek Mağarası, Cennet ve Cehennem» yazılarını okurlar. Turistik amaçla yolculuk yapmakta olan araçların çoğunun bu levhanın

gösterdiği dar yola döndüğü görülür. Makiler ve çam ağaçları arasından dar ve rampalı yoldan yukarıya çıktıkça geride şirin koyları ve plajları ile Akdeniz kıyıları daha iyi görülmeye başlar. Dar yolun ikinci kilometresinde kendinizi aniden geniş ve derin bir çukurun uçurumu kenarında bulabilirsiniz. Burası 250 m uzunluğunda, 100 m. eninde ve 60 - 70 m derin-